

مفاهیم اساسی دانش جغرافیا

- برای درک دانش جغرافیا اطلاع از مفاهیم **بایه‌ای** این دانش ضروری است.
  - مهم‌ترین مفاهیم جغرافیا عبارتند از: ۱- مکان ۲- روابط متقابل انسان با محیط
۱. مکان:

تعریف	مثال	دلیل تغییر شکل مکان‌ها
به «جا» و «محل» معینی که فعالیت‌های انسان در آن‌جا انجام می‌شود، مکان می‌گویند.	خانه- مزرعه- مدرسه- کارخانه	جریان پیوسته تأثیرگذاری و تأثیرپذیری پدیده‌های مختلفی که در مکان وجود دارد.

۲- روابط متقابل انسان با محیط:

- **تعریف رابطه متقابل انسان و محیط:** مجموعه دخالت‌های انسان در محیط (کنش) و تأثیرات محیط بر زندگی انسان (واکنش)
- **محیط طبیعی:** مجموعه‌ای متعادل است که دارای نظم و قاعده خاص است.
- انسان برای رفع نیازهای خود، به تغییر در محیط دست می‌زند. در نتیجه: محیط **طبیعی** به محیط **جغرافیایی** تبدیل می‌شود.

مثال: «پل طبیعت» در تهران

- دو ویژگی که موجب تغییر محیط طبیعی می‌شود:
- ۱- هوش و استعداد انسان (از گذشته وجود داشته است).
- ۲- فناوری‌های جدید که ساخته دست بشر است و میزان دسترسی انسان را گسترش داده است. (در دهه‌های اخیر به کمک انسان آمده است).
- علت تغییر ایجاد کردن در محیط طبیعی چیست؟ به دلیل «بهره‌مند شدن از محیط طبیعی»
- عملکرد انسان در ارتباط با محیط طبیعی به دو گونه است:

نتیجه می‌دهد: درک توان‌ها و استفاده از منابع برای رفع نیازها
مثال: انجام فعالیت‌های کشاورزی برای رفع نیازها.

رابطه متعادل انسان با محیط

نتیجه می‌دهد: نگاه سودجویانه برای رسیدن به خواسته‌ها
مثال: قطع بی‌رویه درختان جنگل موجب: افزایش گاز کربنیک، افزایش دما، ذوب شدن یخچال‌های قطبی و بالا آمدن سطح آب دریاها و اقیانوس‌ها می‌شود.

رابطه نامتعادل انسان با محیط

نقش جغرافیا در بهبود زندگی انسان

- جغرافیا به ما کمک می‌کند تا رابطه انسان با محیط یک رابطه **سالم** و **منطقی** باشد.
- جغرافیا **توان** روابط متقابل انسان را با محیط مطالعه و بررسی می‌کند.
- چرا جغرافیا علمی برای زندگی بهتر است؟ به این دلیل که شناخت توان‌ها و ظرفیت‌های محیطی، بدون علم جغرافیا ممکن نیست.

- جدول زیر بیانگر عملکرد مثبت و منفی انسان در نواحی مختلف:

نواحی	ویژگی ۱	ویژگی ۲	عملکرد مثبت انسان	عملکرد منفی انسان
ناحیه کوهستانی	بارندگی ۸۰۰ میلیمتر میزان دما: ۷-۲۸ سانتی‌گراد	خاک حاصلخیز	محصولات کشاورزی گوناگون	ایجاد شبکه‌های راه و شکارهای بی‌رویه و تخریب محیط زیست
ناحیه جنگلی خزر	بارندگی ۱۲۰۰ میلیمتر منابع آب فراوان	خاک حاصلخیز ساحل زیبای خزر	باغ‌های مرکبات صنعت توریسم	قطع بی‌رویه درختان و نابودی بخش‌هایی از جنگل
ناحیه بیابانی	بارندگی ۵۰ میلیمتر میزان دما: ۱۰-۴۳ سانتی‌گراد	روزهای آفتابی و درخشان	اماکن تاریخی متعدد	تغییر دادن مسیر طبیعی رودها و خشک شدن دریاچه‌های فصلی
ناحیه شرعی	بارندگی ۵۰ میلیمتر رطوبت نسبی: ۰/۸	دریا و تبخیر زیاد روزهای آفتابی و شرعی	ایجاد جنگل‌های مصنوعی	آلوده کردن دریا

رابطه‌ی متعادل انسان با محیط

- **روش مطالعه** و بررسی موضوعات در علم جغرافیا عبارت است از: «دید ترکیبی» یا «دید کل‌نگری»
- **تعریف دید ترکیبی یا کل‌نگری:** «مطالعه همه جانبه و جامع پدیده‌ها با تمام ویژگی‌های آن در یک مکان»
- از آنجایی که اجزاء و عوامل محیط جغرافیایی که حاصل روابط متقابل انسان و محیط است، در ارتباط با یکدیگر عمل می‌کنند، جغرافی‌دان با دید **ترکیبی** یا **کل‌نگری** موضوعات را مطالعه و بررسی می‌کند.
- جغرافی‌دان با هدف توسعه یک شهر به مطالعه همه جانبه می‌پردازد و موارد زیر را مطالعه می‌کند:
  - ۱- با تهیه نقشه شهر، دیدی همه جانبه به آن پیدا می‌کند. ← **نقشه‌خوانی**
  - ۲- با مطالعه بافت جمعیت شهر ← میزان رشد شهر و مهاجرت‌پذیری را حدس می‌زند. ← **جمعیت‌شناسی**
  - ۳- با مطالعه میزان منابع آب شهر ← امکان توسعه شهر را پیش‌بینی می‌کند. ← **آب‌شناسی**

پرسش‌های تشریحی

تعیین کنید کدام عبارت درست و کدام عبارت نادرست است

درست نادرست

۱. شناخت محیط در جهت بهبود کیفیت زندگی انسان نقش دارد. درست نادرست
۲. دانش جغرافیا از قدیمی‌ترین علوم بشری است. درست نادرست
۳. انسان در طول تاریخ نمی‌تواند ناشناخته‌های جهان هستی را معلوم و با استفاده از علوم مختلف، وضع زندگی خود را بهبود ببخشد. درست نادرست
۴. واژه جغرافیا برای اولین بار توسط اراتوستن ارائه شد. درست نادرست
۵. واژه جغرافیا شامل کلمات GEO (محیط) و GRAPHY (ترسیم) می‌باشد. درست نادرست
۶. تعریف اراتوستن از جغرافیا «مطالعه زمین به‌عنوان جایگاه انسان و حیوان است». درست نادرست
۷. جغرافی‌دانان معتقدند جغرافیا آن قسمت از دانش بشری است که به بهبود زندگی انسان کمک می‌کند. درست نادرست
۸. جغرافیا نمی‌تواند با کمک کردن از سایر علوم به سؤالات خود پاسخ دهد. درست نادرست
۹. بین جغرافیا و سایر رشته‌ها ارتباطی وجود ندارد. درست نادرست
۱۰. جغرافیای خاک، شاخه‌ای از جغرافیای طبیعی است. درست نادرست
۱۱. کارتوگرافی با علم هندسه ارتباط دارد. درست نادرست
۱۲. جغرافیای رفتاری و فرهنگی شاخه‌ای از جغرافیای طبیعی است. درست نادرست
۱۳. سنجش از دور با علم زمین‌شناسی ارتباط دارد. درست نادرست
۱۴. مکان، از مفاهیم اساسی دانش جغرافیا بشمار می‌رود. درست نادرست
۱۵. انسان و محیط از عوامل مهم در جغرافیا به‌حساب می‌آیند. درست نادرست
۱۶. فناوری نمی‌تواند انسان را قادر به بهره‌برداری از اعماق زمین کند. درست نادرست
۱۷. با تغییر محیط توسط انسان - برای رفع نیاز - محیط طبیعی به جغرافیایی تبدیل می‌شود. درست نادرست
۱۸. نگاه سودجویانه برای رسیدن به خواسته‌ها از عملکرد انسان در ارتباط با محیط طبیعی است. درست نادرست
۱۹. جغرافی‌دان با دید ترکیبی یا کل‌نگری موضوعاتی را مطالعه و بررسی می‌کند. درست نادرست
۲۰. با دید ترکیبی جغرافی‌دان نمی‌تواند بطور همه‌جانبه و جامع پدیده‌ها را مورد مطالعه قرار دهد. درست نادرست
۲۱. با مطالعه میزان منابع آب شهر، امکان توسعه شهرنشینی پیش‌بینی نمی‌شود. درست نادرست
۲۲. با مطالعه بافت جمعیت شهر، میزان رشد آن و امکان مهاجرت‌پذیری را می‌شود حدس زد. درست نادرست

جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید (واژگان کلیدی)

۲۳. واژه جغرافیا برای اولین بار توسط ..... ارائه شد.
۲۴. یکی از علوم که از قدیمی‌ترین دانش‌های بشر بشمار می‌رود ..... است.
۲۵. واژه جغرافیا شامل کلمات ..... (GEO) و ..... (GRAPHY) است.

۲۶. جغرافیا با کمک گرفتن از ..... به سؤالات خود پاسخ می‌دهد.
۲۷. از دیدگاه اراتوستن تعریف جغرافیا، مطالعه زمین به‌عنوان ..... است.
۲۸. جغرافیا پلی است که رشته‌های مختلف علوم ..... و ..... به هم پیوند می‌دهد.
۲۹. اطلاع از مفاهیم پایه‌ای هر علم برای درک آن ..... است.
۳۰. جغرافیا به اعتقاد جغرافیدانان آن قسمت از دانش بشری است که به انسان کمک می‌کند با ویژگی‌های طبیعی و انسانی و ..... بین آنها در ..... آشنا شود و از آنها در جهت بهبود ..... خویش استفاده کند.
۳۱. از مهم‌ترین مفاهیم جغرافیا ..... و ..... است.
۳۲. بسیاری از فعالیت‌های انسان در ..... و ..... معنی انجام می‌شود.
۳۳. در هر ..... پدیده‌های مختلفی هستند که بر یکدیگر تأثیر گذاشته و به نوبه خود از هم تأثیر می‌پذیرند.
۳۴. انسان و محیط دو عامل مهم علم ..... است.
۳۵. با ورود ..... زمینه‌های تغییر در محیط فراهم می‌شود.
۳۶. انسان برای رفع نیازهای خود به تغییر محیط دست می‌زند و در نتیجه، محیط طبیعی به محیط ..... تبدیل می‌شود.
۳۷. ..... انسان به او در جهت تغییر کمک می‌کند تا از محیط خود بهره‌مند شود.
۳۸. ..... انسان را قادر به بهره‌برداری از اعماق زمین کرده است.
۳۹. فنون جغرافیایی شامل سنجش از دور، روش‌های کمی و ..... است.
۴۰. شناخت توان‌ها و ظرفیت‌های محیطی بدون دانش ..... ممکن نیست.
۴۱. جغرافیا علمی برای ..... است.
۴۲. حاصل روابط متقابل انسان و محیط منجر به شکل‌گیری محیط‌های ..... می‌شود.
۴۳. جغرافی‌دان با دید ..... موضوعات را مطالعه و بررسی می‌کند.
۴۴. جغرافی‌دان با هدف توسعه یک شهر به مطالعه ..... می‌پردازد.
۴۵. با تهیه ..... شهر، دیدی همه‌جانبه به آن پیدا می‌کنیم.
۴۶. در جاهای خالی زیر ویژگی منحصر به فرد هر ناحیه را بنویسید.
- الف) کوهستانی، ..... و .....
- ب) جنگلی خزر، ..... و .....
- پ) بیابانی، ..... و .....
- ت) شرعی، ..... و .....

به پرسش‌های زیر پاسخ‌های کوتاه دهید

۴۷. چه عواملی به ما کمک می‌کند که دانش ما از محیط پیرامون و سایر مکان‌ها افزایش یابد؟
۴۸. واژه جغرافیا برای اولین بار توسط چه کسی و شامل چه کلماتی بود؟
۴۹. اراتوستن جغرافیا را چگونه تعریف می‌کند؟
۵۰. آیا بین جغرافیا و سایر علوم ارتباطی وجود دارد؟ و چه کمکی به انسان می‌کند؟
۵۱. جغرافیا باعث پیوند چه علومی به یکدیگر می‌شود؟

۵۲. مفاهیم اساسی دانش جغرافیا را نام ببرید؟
۵۳. روند تأثیرگذاری و تأثیرپذیری پدیده‌ها بر یکدیگر سبب تغییر شکل چه چیزی می‌شود؟
۵۴. دو عامل مهم در جغرافیا را نام ببرید؟
۵۵. چه چیزی به انسان در جهت تغییر کمک می‌کند تا از محیط خود بهره‌مند شود؟
۵۶. فناوری جدید، انسان را قادر به چه کارهایی کرده است؟
۵۷. انسان برای رفع نیاز خود به چه کاری دست می‌زند؟
۵۸. نتیجه تغییر و دستکاری انسان از محیط برای رفع نیاز خود چیست؟
۵۹. عملکرد انسان در ارتباط با محیط طبیعی چند گونه است؟ نام ببرید؟
۶۰. جغرافیا چگونه روابطی را مورد مطالعه و بررسی قرار می‌دهد؟
۶۱. جغرافی‌دان با چه دیدی، موضوعات را مطالعه و بررسی می‌کند؟
۶۲. جغرافی‌دان با چه هدفی، به مطالعه همه جانبه یک شهر می‌پردازد؟
۶۳. با مطالعه چه چیزی، میزان رشد یک مکان و امکان مهاجرت‌پذیری را حدس می‌زنیم؟
۶۴. با مطالعه میزان منابع آب شهر، چه امکانی برای انسان فراهم می‌شود؟

موارد سمت راست را با موارد سمت چپ انطباق دهید

- ۶۵
روزهای آفتابی درخشان	☐	☐	ناحیه کوهستانی
روزهای آفتابی شرعی	☐	☐	ناحیه جنگلی خزر
منابع آب فراوان	☐	☐	ناحیه بیابانی
محصولات کشاورزی گوناگون	☐	☐	ناحیه شرعی
- ۶۶
خاک حاصلخیز	☐	☐	ناحیه کوهستانی
اماکن تاریخی متعدد	☐	☐	ناحیه جنگلی خزر
رطوبت نسبی	☐	☐	ناحیه بیابانی
بارندگی ۸۰۰ میلی متر	☐	☐	ناحیه شرعی
- ۶۷
ناحیه جنگلی خزر	☐	☐	بارندگی ۵۰ میلی‌متر با رطوبت نسبی ۸۰٪
دید ترکیبی	☐	☐	منابع آبی فراوان با بارندگی ۱۲۰۰ میلی‌متر
جمعیت‌شناسی	☐	☐	مطالعه بافت جمعیت شهر میزان رشد آن و امکان
نقشه‌خوانی	☐	☐	مهاجرت‌پذیری
ناحیه شرعی	☐	☐	تهیه نقشه شهر و دیدگاه همه جانبه نسبت به آن
- بررسی اجزاء و عوامل محیط جغرافیایی در ارتباط

به پرسش‌های زیر پاسخ‌های کامل دهید

- ۶۸. ارتباط بین جغرافیا و سایر رشته‌ها را بطور کامل توضیح دهید.
- ۶۹. مفهوم «مکان» که یکی از مفاهیم اساسی دانش جغرافیا است را توضیح دهید؟
- ۷۰. با یک مثال اهمیت مفهوم «مکان» را توضیح دهید.
- ۷۱. ورود انسان چه کمکی به محیط جغرافیایی می‌کند؟
- ۷۲. تأثیر فن‌آوری جدید در روابط انسان و محیط را توضیح دهید؟
- ۷۳. چرا جغرافیا علمی برای بهتر زندگی کردن است؟
- ۷۴. کل‌نگری یا دید ترکیبی در جغرافیا را توضیح دهید؟
- ۷۵. دید ترکیبی چه کمکی به جغرافی‌دان می‌کند؟ با ذکر مثال توضیح دهید.
- ۷۶. با هدف توسعه یک شهر و مطالعه همه جانبه آن چه مسائلی را جغرافی‌دان طرح و مطالعه می‌کند؟

به پرسش‌های علت و معلولی زیر پاسخ دهید

۷۷. پرسش‌های کاربردی

علی دانش‌آموز سال دهم رشته انسانی است. علی با پدر و مادرش در شهر سنندج زندگی می‌کند، که تقریباً میانگین دما در آنجا ۲۸-۷ سانتی‌گراد است و آنها مجبور هستند تلاش بیشتری برای گرم کردن خودشان انجام بدهند و به تازگی بندرعباس آمده‌اند و در بندرعباس، هوا بیشتر آفتابی و شرجی است با میانگین رطوبت نسبی ۸۰٪ و علی در بندرعباس بیشتر از لباس‌های رنگ روشن و خنک استفاده می‌کند.

با توجه به متن فوق به پرسش‌های زیر پاسخ دهید.

- ۱- سنندج جزء کدام یک از نواحی آب و هوایی بشمار می‌رود؟
- ۲- بندرعباس دارای چه نوع آب و هوایی است؟
- ۳- بندرعباس در کدام ناحیه آب و هوایی واقع شده است؟
- ۴- یکی از ویژگی‌های آب و هوایی دیگر شهر سنندج را بنویسید؟

سؤال‌های کنکور و تکمیلی

- ۷۸.** امروزه علم جغرافیا، چگونه علمی است؟
- ۱ علمی است که به منظور بهبود زندگی بشر، رابطه‌ی متقابل انسان و محیط بررسی می‌کند.
  - ۲ علمی که پدیده‌های مختلف زمین و روابط بین آن‌ها را شناسایی می‌کند.
  - ۳ علمی است که به کشف سرزمین‌ها و شگفتی‌های آن‌ها می‌پردازد.
  - ۴ علمی است که زمین و پدیده‌های مختلف روی آن را توصیف می‌کند.
- ۷۹.** «قدیمی‌ترین تعریف علم جغرافیا» و «عامل کمکی به جغرافیا برای پاسخ دادن به سوال‌های خود»، به ترتیب، کدام است؟
- ۱ علم توصیف زمین - علوم دیگر
  - ۲ علم بررسی روابط متقابل انسان و محیط - علم زمین‌شناسی
  - ۳ علم توصیف زمین - فقط علم زمین‌شناسی
  - ۴ علم بررسی روابط متقابل انسان و محیط - علم توصیف زمین
- ۸۰.** محیط طبیعی،
- ۱ مجموعه متعادل است.
  - ۲ گاهاً مجموعه متعادل و گاهاً نامتعادل است.
  - ۳ آنگاه که به محیط جغرافیای تبدیل شود، متعادل می‌شود.
  - ۴ آنگاه که به محیط انسانی تبدیل شود، متعادل می‌شود.
- ۸۱.** تبدیل محیط طبیعی به محیط جغرافیایی حاصل ..... است.
- ۱ بهره‌برداری متعادل از محیط
  - ۲ بهره‌برداری بدون ایجاد تغییر در محیط
  - ۳ ایجاد تغییر در محیط برای استفاده بیش‌تر از آن
  - ۴ بهره‌برداری نامتعادل از محیط
- ۸۲.** منظور از کلی‌نگری در جغرافیا چیست؟
- ۱ اجزاء و عوامل محیطی را در ارتباط با یکدیگر بررسی می‌کند.
  - ۲ از اطلاعات تمام علوم در جهت پیشرفت خود استفاده می‌کند.
  - ۳ به بررسی تمام پدیده‌های روی زمین می‌پردازد.
  - ۴ هر پدیده را با توجه به ویژگی‌های خود آن پدیده بررسی می‌کند.
- ۸۳.** منظور از این‌که جغرافیدانان با دید ترکیبی به مطالعه می‌پردازد، چیست؟
- ۱ بررسی جزء به جزء یک پدیده در یک مکان خاص
  - ۲ بررسی و مطالعه‌ی مکان‌ها با استفاده از یافته‌های علوم دیگر
  - ۳ مطالعه‌ی مکان‌های جغرافیایی، تفاوت‌ها و تشابهات آن‌ها
  - ۴ مطالعه‌ی همه جانبه و جامع تمام پدیده‌ها با ویژگی‌های آن در یک مکان
- ۸۴.** کدام یک برای ایجاد یک فروشگاه، با استفاده از دید ترکیبی مورد مطالعه قرار می‌گیرد؟
- ۱ یک مورد خاص
  - ۲ شرایط آب و هوایی
  - ۳ چندین مورد
  - ۴ قیمت مغازه‌ها و زمین
- ۸۵.** در ناحیه کوهستانی میزان دما و بارندگی به ترتیب عبارتند از،
- ۱ ۷- ۲۸ درجه سانتیگراد، ۸۰۰ میلی‌متر
  - ۲ ۱۰- ۴۳ درجه سانتیگراد، ۵۰ میلی‌متر
  - ۳ ۳- ۱۸ درجه سانتیگراد، ۵۰ میلی‌متر
  - ۴ ۱۸- ۲۸ درجه سانتیگراد، ۲۰۰
- ۸۶.** کدام مورد جزء خصوصیات نواحی خزری است؟
- ۱ رطوبت نسبی: ۸۰٪، دما: بین ۱۰- ۴۳ درجه سانتیگراد
  - ۲ دما: بین ۷- ۲۸ درجه و بارندگی: ۵۰ میلی‌متر
  - ۳ دما: ۱۰- ۴۳ درجه و بارندگی: ۵۰ میلی‌متر
  - ۴ بارندگی: ۱۲۰۰ میلی‌متر و منابع آب: فراوان
- ۸۷.** کدام مورد جزء خصوصیات ناحیه شرجی می‌باشد؟
- ۱ در این ناحیه بارندگی ۵۰ میلی‌متر بوده و خاک حاصلخیزی وجود دارد.
  - ۲ در این ناحیه بارندگی ۱۲۰۰ میلی‌متر بوده و منابع آب فراوانی موجود می‌باشد.
  - ۳ در این ناحیه بارندگی ۵۰ میلی‌متر بوده و رطوبت نسبی ۸۰٪ است.
  - ۴ در این ناحیه بارندگی ۸۰۰ میلی‌متر بوده و محصولات کشاورزی متنوع است.

روش مطالعه در جغرافیا

مقدمه

- جغرافی دانان با به کارگیری **دید ترکیبی**، به مطالعه **محیط** می پردازند و به حل مسائل محیطی اقدام می کنند.

پرسش های کلیدی در جغرافیا

• در جغرافیا ۶ سؤال اساسی به ترتیب ذیل مطرح است:

پرسش های جغرافیایی	حیطه جغرافیایی پرسش ها	مثال	پاسخ پرسش ها
۱- کجا؟	رکن اساسی جغرافیا یعنی، مکان وقوع پدیده ها	این اتفاق در «کجا» رخ داده است؟	جنوب و غرب کشور
۲- چه چیزی؟	ماهیت هر پدیده یا مسئله	«چه» اتفاقی رخ داده است؟	وجود ریزگردهای بیش از حد مجاز در هوا
۳- چرا؟	علت وقوع پدیده ها	«چرا» این پدیده به وجود آمده است؟	به علت تداوم خشکسالی در سال های اخیر
۴- چه موقع؟	روند زمانی موضوعات	«چه زمانی» این پدیده شدت می یابد؟	فصل گرم سال
۵- چه کسی یا چه کسانی؟	توجه به انسان و روابط متقابل او با محیط	«چه کسانی» یا کدام فعالیت ها و برنامه های انسانی در این پدیده اثر داشته است؟	بی توجهی به تثبیت خاک
۶- چگونه؟	بررسی سیر تکوین و تحول پدیده	زمینه های به وجود آورنده این پدیده چیست؟	(قطع درختان، از بین رفتن دریاچه ها، باتلاق ها، و ...)

شیوه مطالعه در جغرافیا

- امروزه برای پاسخ به حس کنجکاوی انسان درباره جهان، **روش های علمی** مختلفی وجود دارد، یکی از این روش ها که علم جغرافیا برای رسیدن به پاسخ مسائل خود از آن استفاده می کند، **تحقیق و پژوهش** است.
- مراحل تحقیق و پژوهش عبارتند از:

گام اول: طرح سؤال و بیان مسئله

- روشن و واضح بیان کردن صورت مسئله: پژوهشگر برای دستیابی به شناخت و آگاهی از مسئله ای که در ذهنش پدیده آمده است، ابتدا باید مسئله خود را به صورت **واضح و روشن** بیان کند.
- سؤالی نوشتن صورت مسئله: بهتر است صورت مسئله به شکل **سؤالی**، نوشته و عبارات خبری یا جملات کلی و نامعلوم به کار نبرد.
- اهمیت پژوهش: در این مرحله پژوهشگر از خود می پرسد: «انجام این پژوهش چه اهمیتی دارد؟»

• بررسی سابقه و پیشینه مسئله و نتایج پژوهش دیگران: در این مرحله پژوهشگر نسبت به موضوع، اطلاعات بیشتری پیدا می‌کند. به این نکته پی می‌برد، سوآلی که برایش پیش آمده، قبلاً پاسخ داده شده است یا خیر؟

- **مثال** برای گام اول:

«عوامل مؤثر در افزایش جمعیت شهر تهران در دهه اخیر چیست؟»

گام دوم: تدوین فرضیه

• فرضیه‌سازی یکی از مراحل حساس پژوهش است، زیرا:

۱. فرضیه‌ها در هر پژوهش نقش **راهنما** را دارند.
  ۲. فرضیه‌ها به فعالیت‌هایی **جهت** می‌دهد که قرار است، انجام شود.
- پژوهشگر با توجه به مسئله خود، پیشنهادهای و خبرهای اولیه را در چارچوب **مسئله پژوهش** خود، ارائه می‌کند.

مثال برای گام دوم:

- * به نظر می‌رسد وجود زمینه‌های مناسب اشتغال، عامل افزایش جمعیت شهر تهران است.
- * به نظر می‌رسد وجود خدمات آموزشی، درمانی و تفریحی عامل افزایش جمعیت شهر تهران است.

نکته فرضیه‌های پژوهشگر به‌میزان «دانش»، «تجربیات» و «سوابق پژوهشی در دسترس او» بستگی دارد.

گام سوم: جمع‌آوری اطلاعات

• جغرافی‌دانان برای مطالعه و پاسخ‌گویی به سوآلات خود، به منابع و روش‌های گردآوری اطلاعات نیاز دارند، که عبارتند از: ۱- روش کتابخانه‌ای ۲- روش میدانی

الف) روش کتابخانه‌ای:

- ۱- سالنامه آماری ۲- انواع نقشه‌ها ۳- عکس‌های هوایی ۴- عکس‌های ماهواره‌ای ۵- کتاب‌ها، مقاله‌ها و مطبوعات
- ۶- نرم‌افزارهای رایانه‌ای

نکته روش کتابخانه‌ای در تمامی پژوهش‌های علمی، مورد استفاده قرار می‌گیرد. در برخی از آنها تمام تلاش پژوهشگر در کتابخانه صورت می‌گیرد و در برخی دیگر، بخشی از پژوهش در آنجا انجام می‌شود.

ب) روش میدانی:

* در روش میدانی پژوهشگر برای گردآوری اطلاعات ناگزیر است «به محیط‌های بیرون برود» و «می‌تواند از طریق ارتباط مستقیم با افراد یا محیط به گردآوری اطلاعات بپردازد». در واقع، او باید ابزار سنجش و اطلاعاتی خود را به «میدان» ببرد.

* ابزارهای گردآوری اطلاعات میدانی: ۱- پرسش‌نامه ۲- مصاحبه ۳- مشاهده

مثال برای گام سوم:

«پژوهشگر با تعدادی از ساکنان یکی از محله‌های قدیمی شهر تهران مصاحبه می‌کند و ضمن توجه به تغییرات جمعیتی به بررسی علت‌های پنهان تغییرات، هم می‌پردازد.»

گام چهارم: پردازش اطلاعات

• این مرحله پس از جمع‌آوری، استخراج و طبقه‌بندی اطلاعات انجام می‌شود.

- پردازش اطلاعات یعنی: ۱. حذف اطلاعات غیر ضروری ۲. حفظ اطلاعات مرتبط با پژوهش ۳. تجزیه و تحلیل اطلاعات

مثال: برای گام چهارم:

«درصد تغییرات جمعیت و درصد شاغلان در یک دهه در شهر تهران با استفاده از روش‌های آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد.»

گام پنجم: نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

- آخرین مرحله تحقیق و پژوهش است.
- پژوهشگر با تجزیه و تحلیل اطلاعات پاسخ مسئله پژوهش را می‌یابد.
- پژوهشگر با ارائه دلایل علمی و منطقی به تأیید یا رد فرضیه یا فرضیه‌های خود می‌پردازد.

نکته: رد فرضیه یا فرضیه‌ها نباید موجب دلسردی و ناامیدی پژوهشگر شود زیرا این پژوهش:
- به کسانی که با این سؤال مواجه شده‌اند، پاسخ می‌دهد؛
- و از طرح دوباره آن سؤال جلوگیری می‌کند.

مثال: برای گام پنجم:

«بین تقاضای نیروی کار در شهر تهران و جذب جمعیت در آن، رابطه‌ای مستقیم وجود دارد.»

پرسش‌های تشریحی

تعیین کنید کدام عبارت درست و کدام عبارت نادرست است

درست نادرست

۸۸. جغرافی‌دانان با به کارگیری دید ترکیبی به مطالعه محیط می‌پردازند. درست نادرست
۸۹. پرسش «کجا» با رکن اساسی جغرافیا یعنی مکان وقوع پدیده‌ها سر و کار دارد. درست نادرست
۹۰. پرسش «چرا» بر ماهیت پدیده یا مسأله دلالت دارد. درست نادرست
۹۱. پرسش «چه کسی یا چه کسانی» انسان و روابط متقابل او را با محیط مورد توجه قرار می‌دهد. درست نادرست
۹۲. پرسش «چطور» بر روند زمانی موضوعات می‌پردازد. درست نادرست
۹۳. امروزه برای پاسخ به حس کنجکاوی و شناخت جهان روش‌های علمی مختلفی وجود دارد. درست نادرست
۹۴. علم جغرافیا برای رسیدن به پاسخ مسائل به تحقیق و پژوهش می‌پردازد. درست نادرست
۹۵. تدوین فرضیه از مراحل رسیدن به پاسخ مسائل در علم جغرافیا نمی‌باشد. درست نادرست
۹۶. در مرحله طرح سؤال و بیان مسأله پژوهشگر باید پژوهش دیگران را مورد بررسی قرار دهد. درست نادرست
۹۷. فرضیه در پژوهش نمی‌تواند نقش راهنما را داشته باشد. درست نادرست
۹۸. فرضیه‌های پژوهشگر به‌میزان دانش و سوابق پژوهشی در دسترس او بستگی دارد. درست نادرست
۹۹. روش میدانی از روش‌های جمع‌آوری اطلاعات به حساب می‌آید. درست نادرست
۱۰۰. در روش میدانی تمامی پژوهش‌های علمی مورد استفاده قرار می‌گیرد. درست نادرست
۱۰۱. یکی از روش‌های جمع‌آوری اطلاعات، روش کتابخانه‌ای است. درست نادرست
۱۰۲. پرسش‌نامه و مصاحبه، از ابزار گردآوری اطلاعات میدانی است. درست نادرست
۱۰۳. در مرحله پردازش به جمع‌آوری، استخراج و طبقه‌بندی اطلاعات می‌پردازیم. درست نادرست
۱۰۴. مرحله پردازش یعنی حذف اطلاعات غیر ضروری و حفظ اطلاعات مرتبط با پژوهش. درست نادرست
۱۰۵. مرحله آخر یک پژوهش، نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهاد است. درست نادرست

جاهای خالی را با کلمات مناسب کامل کنید (واژگان کلیدی)

۱۰۶. جغرافی‌دان با دید ..... به مطالعه محیط می‌پردازد.
۱۰۷. سؤال ..... با رکن اساسی جغرافیا یعنی مکان وقوع پدیده‌ها سر و کار دارد.
۱۰۸. سؤال چه چیز بر ..... هر پدیده یا مسأله دلالت دارد.
۱۰۹. سؤال «.....» به علت وقوع پدیده می‌پردازد.
۱۱۰. سؤال چه موقع بر ..... زمانی می‌پردازد.
۱۱۱. سؤال چطور به بررسی ..... و ..... پدیده می‌پردازد.
۱۱۲. امروزه برای پاسخ به حس کنجکاوی و شناخت جهان ..... مختلفی وجود دارد.
۱۱۳. علم جغرافیا همانند سایر علوم برای رسیدن به پاسخ مسائل به ..... می‌پردازد.
۱۱۴. ....، یکی از مراحل حساس پژوهش است.

۱۱۵. فرضیه‌های پژوهشگر به‌میزان ..... و ..... در دسترس او بستگی دارد.
۱۱۶. جغرافی‌دانان برای مطالعه و پاسخگویی به سؤال‌های خود به ..... نیاز دارد.
۱۱۷. در روش ..... تمامی پژوهش‌های علمی مورد استفاده قرار می‌گیرد.
۱۱۸. .... و ..... از ابزارهای گردآوری اطلاعات میدانی محسوب می‌شود.
۱۱۹. در روش میدانی پژوهشگر باید ابزار سنجش و اطلاعاتی خود را به ..... ببرد.
۱۲۰. مرحله پردازش یعنی، حذف ..... و حفظ ..... با پژوهش و تجزیه و تحلیل اطلاعات آغاز می‌شود.
۱۲۱. پس از جمع‌آوری و استخراج اطلاعات به مرحله ..... می‌رسیم.
۱۲۲. در مرحله آخر پژوهشگر با تجزیه و تحلیل اطلاعات ..... پژوهش را می‌یابد.

به پرسش‌های زیر پاسخ‌های کوتاه دهید

۱۲۳. شش سؤال اساسی که جغرافی‌دان در بررسی‌های جغرافیایی با آن رو به‌رو است را بنویسید؟
۱۲۴. چه پرسشی بر ماهیت هر پدیده با مسأله دلالت دارد؟
۱۲۵. پرسشی که به بررسی سیر تکوین و تحول پدیده‌ها می‌پردازد، چیست؟
۱۲۶. امروزه برای پاسخ به حس کنجکاو و شناخت جهان از چه روشی استفاده می‌شود؟
۱۲۷. علم جغرافیا برای رسیدن به پاسخ مسائل از چه روشی استفاده می‌کند؟
۱۲۸. پژوهشگر برای دستیابی به شناخت و آگاهی از مسأله‌ایی که در ذهنش پدید آمده چه چیزی را بیان می‌کند؟
۱۲۹. نکته مهم و مورد توجه که در مرحله اول طرح سؤال پژوهشگر باید به آن توجه کند، چیست؟
۱۳۰. مهم‌ترین مسأله‌ایی که پژوهشگر در مرحله اول به آن پی می‌برد، چیست؟
۱۳۱. یکی از مراحل حساس پژوهش چه نام دارد؟
۱۳۲. فرضیه‌های پژوهشگر به چه چیزی بستگی دارد؟
۱۳۳. پژوهشگر از چه روش‌هایی برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده می‌کند؟
۱۳۴. کدام‌یک از روش‌های جمع‌آوری اطلاعات در تمامی پژوهش‌های علمی مورد بررسی قرار می‌گیرد؟
۱۳۵. در کدام روش جمع‌آوری اطلاعات پژوهشگر به محیط بیرون می‌رود و به گردآوری اطلاعات می‌پردازد؟
۱۳۶. پس از جمع‌آوری، استخراج و طبقه‌بندی اطلاعات به کدام مرحله می‌رسیم؟
۱۳۷. پردازش، به چه معنایی است؟
۱۳۸. در گام آخر پژوهش (نتیجه‌گیری)، پژوهشگر به چه چیزی دست می‌یابد؟

موارد سمت راست را با موارد سمت چپ انطباق دهید

- ۱۳۹
تداوم خشکسالی در سال‌های اخیر	○	○	کجا
قطع درختان از بین رفتن دریاچه‌ها	○	○	چه چیزی
بی‌توجهی به تثبیت خاک	○	○	چرا
جنوب و غرب کشور	○	○	چه موقع
فصل گرم سال	○	○	چه کسانی
وجود ریزگردهای بیش از حد مجاز در هوا	○	○	چطور

۱۴۰.

ماهیت هر پدیده یا مسأله	○	○	کجا
علت وقوع پدیده	○	○	چه چیزی
روند زمانی موضوعات	○	○	چرا
انسان و روابط متقابل او با محیط	○	○	چه موقع
بررسی سیر تکوین و تحول پدیده	○	○	چه کسانی
مکان وقوع پدیده‌ها	○	○	چطور

به پرسش‌های زیر پاسخ‌های کامل دهید

۱۴۱. حس کنجکاوی انسان دربارهٔ جهان و زندگی، او را ترغیب به چه کاری کرده است؟
۱۴۲. مراحل تحقیق و پژوهش در جغرافیا را بنویسید؟
۱۴۳. در گام اول پژوهش (طرح سؤال و بیان مسأله) صورت مسئله باید چگونه بیان شود و با کدام پرسش این کار انجام می‌پذیرد؟
۱۴۴. در مرحله اول پژوهش، پژوهشگر چه مسائلی را مورد بررسی قرار می‌دهد؟
۱۴۵. در مرحله اول پژوهش، پژوهشگر به چه دلیلی باید نتایج پژوهش‌های دیگران را بررسی کند؟
۱۴۶. چرا فرضیه‌سازی یکی از مراحل حساس پژوهش است؟ توضیح دهید؟
۱۴۷. روش کتابخانه‌ایی را با روش روش میدانی مقایسه کنید.
۱۴۸. مرحله پردازش را توضیح دهید؟
۱۴۹. گام آخر تحقیق و پژوهش (نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها) را بطور کامل توضیح دهید؟
۱۵۰. در صورتی که فرضیه‌های پژوهشگر رد شود، برخورد چه باید باشد و چرا؟

به پرسش‌های علت و معلولی زیر پاسخ دهید

۱۵۱. پرسش‌های کاربردی
- بیست و هفتم مرداد ماه ۱۳۹۱ در استخر شهدای گمنام کهریزک در اثر بی‌توجهی ناجی و مربی استخر باعث شد، ۲ نفر از دانش‌آموزان یکی از مدارس ابتدایی کهریزک در قسمت کم عمق استخر به زیر آب رفتند؛ و علت این اتفاق نپسندن بازوبند استخری برای این دو دانش‌آموز بود، و اینکه این دو دانش‌آموز دست همدیگر را گرفته و روی آب می‌پریدند که منجر به این اتفاق شد.

با توجه به متن فوق جملاتی که زیر آنها خط کشیده شده است را، روبروی موارد زیر بنویسید.

کجا؟ ..... چرا؟ .....

چه وقت؟ ..... چه کسانی؟ .....

چگونه؟ .....

سؤال‌های کنکور و تکمیلی

۱۵۲. «مراجعه به سازمان‌ها» و «استفاده از ابزاری که جهت و مدت زمان ورزش باد را تعیین می‌کند»، به ترتیب بیانگر استفاده از کدام یک از روش‌های گردآوری اطلاعات است؟

منظومه

- ۱ کتابخانه‌ای - میدانی   ۲ میدانی - کتابخانه‌ای   ۳ میدانی - میدانی   ۴ کتابخانه‌ای - کتابخانه‌ای

۱۵۳. منظور از کلی‌نگری در جغرافیا چیست؟

کنکاهی

- ۱ اجزاء محیطی را در ارتباط با یکدیگر مورد مطالعه قرار می‌دهد.
۲ از اطلاعات تمام علوم در جهت پیشرفت خود استفاده می‌کند.
۳ به بررسی تمام پدیده‌های روی زمین می‌پردازد.
۴ هر پدیده را با توجه به ویژگی‌های خود آن پدیده بررسی می‌کند.

۱۵۴. کدام یک، از منابع اطلاعاتی در روش کتابخانه‌ای به شمار می‌روند؟

منظومه

- ۱ تصاویر هوایی - گلباد - نمودار   ۲ آمار - نرم‌افزارهای رایانه‌ای - کروکی
۳ تصاویر هوایی - نقشه - پرسش‌نامه   ۴ مشاهده - تصاویر ماهواره‌ای - اسناد

۱۵۵. جمع‌آوری اطلاعات، به ترتیب در مشاهده و مصاحبه چگونه صورت می‌پذیرد؟

منظومه

- ۱ غیرمستقیم - غیرمستقیم   ۲ مستقیم و غیرمستقیم - مستقیم و غیرمستقیم
۳ مستقیم - مستقیم و غیرمستقیم   ۴ مستقیم - مستقیم

۱۵۶. کدام یک شامل روش‌های میدانی در پژوهش‌های جغرافیایی است؟

منظومه

- ۱ پرسش‌نامه - آمارنامه - مشاهده   ۲ پرسش‌نامه - مصاحبه - مشاهده
۳ آمارنامه - نقشه - مصاحبه   ۴ تصاویر هوایی - تصاویر ماهواره‌ای - نقشه

۱۵۷. «همه جانبه بودن تصاویر»، از کاربردهای کدام یک از موارد زیر است؟

کنکاهی

- ۱ تصاویر ماهواره‌ای   ۲ عکس‌های زمینی   ۳ نقشه‌ها   ۴ داده‌های آماری

۱۵۸. سؤال «چه چیز» و «چطور» به ترتیب بر چه مسأله‌ای دلالت دارند؟

تذکره

- ۱ مکان وقوع پدیده‌ها - روند زمانی موضوعات   ۲ ماهیت هر پدیده - بررسی سیر تکوین و تحول پدیده
۳ بررسی سیر تکوین و تحول پدیده - ماهیت هر پدیده   ۴ مکان وقوع پدیده - علت وقوع پدیده

۱۵۹. به ترتیب پاسخ درست دو سؤال «پژوهشگر برای دستیابی به شناخت از مسئله‌ای که در ذهنش پدیده آمده است، ابتدا باید مسئله خود را چگونه بیان کند؟» و «صورت مسأله در گام اول پژوهش بهتر است به چه صورتی نوشته شود» کدام است؟

تذکره

- ۱ واضح و روشن - سؤالی   ۲ تحقیق و پژوهش - خیری
۳ واضح و روشن - جملات کلی   ۴ تحقیق و پژوهش - جملات معنایی

۱۶۰. فرضیه‌های پژوهشگر به میزان کدامیک از موارد زیر بستگی ندارد؟

تذکره

- ۱ دانش   ۲ علاقه پژوهشگر   ۳ تجربیات   ۴ سوابق پژوهشی در دسترس او

۱۶۱. .... به فعالیت‌هایی جهت می‌دهد که قرار است، انجام شود.

کنکاهی

- ۱ جمع‌آوری اطلاعات   ۲ طرح سؤال و بیان مسئله   ۳ تدوین فرضیه   ۴ پردازش اطلاعات